

De expeditie van Hannibal

ISBN: 9789465546889

Omslagontwerp: X Oudeis

© 2026 P en B Cornelissen, Hamont-Achel, Belgium

Behoudens de in of krachtens de Auteurswet van 1912 gestelde uitzonderingen mag niets uit deze uitgave worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand of, openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch door fotokopieën, opnamen of enig andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

All rights reserved. No part of this publication may be reproduced, distributed, or transmitted in any form or by any means, including photocopying, recording, or other electronic or mechanical methods, without the prior written permission of the publisher.

Eerste druk

De expeditie van Hannibal

X Oudeis

Woord vooraf

Hannibal Barca behoort zonder twijfel tot de grootste veldheren uit de oudheid. Vanuit Carthago trok hij met zijn leger naar Spanje, stak de Pyreneeën en de Alpen over en bracht de Romeinen tijdens de Tweede Punische Oorlog zware nederlagen toe. Bij de Trebia, het Trasimeense Meer en vooral bij Cannae liet hij zien hoe een bekwame veldheer met een kleiner leger een veel machtiger tegenstander voor grote problemen kon stellen. Jarenlang wist hij zich in Italië staande te houden en hield hij Rome in spanning. Dat de Romeinen hem uiteindelijk wisten te overwinnen, doet weinig af aan de uitzonderlijke militaire prestaties die hij had geleverd.

Over Hannibal hebben verschillende schrijvers uit de oudheid bericht. Polybius, auteur van de *Historiën* en tijdgenoot van de generatie die de Tweede Punische Oorlog nog had meegemaakt, is een van onze belangrijkste bronnen voor de geschiedenis van deze oorlog. Ook Livius beschreef Hannibals veldtocht uitvoerig in zijn *Ab Urbe Condita*. Hun werken geven ons niet alleen informatie over de oorlog zelf, maar laten ook zien hoe de Romeinen en hun tijdgenoten tegen Hannibal aankeken.

Voor dit boek heb ik daarnaast gebruikgemaakt van het werk van de Amerikaanse schrijver Jacob Abbott. In zijn boek *Hannibal*, verschenen bij Harper & Brothers in New York en Londen in 1901, maakte hij het leven en de veldtochten van Hannibal voor een breed publiek toegankelijk. De tekst is opgenomen in Project Gutenberg als eBook nr. 27551, uitgebracht op 17 december 2008 en laatst bijgewerkt op 4 januari 2021. Abbott schreef in een andere tijd en met een andere bedoeling dan Polybius en Livius. Zijn verhaal bevat daarom elementen die met de kennis van de antieke

bronnen en het moderne historisch onderzoek kritisch moeten worden bekeken. In dit boek heb ik geprobeerd deze verschillende tradities met elkaar te verbinden. De verhalen van Polybius en Livius vormen een belangrijke historische basis, terwijl Abbott een inspiratiebron is geweest voor de manier waarop bepaalde gebeurtenissen als een doorlopend verhaal kunnen worden verteld. Waar nodig heb ik gebeurtenissen aangevuld, aangepast of verduidelijkt. Ook heb ik bewust eigen accenten gelegd, vooral bij Hannibals veldtochten, zijn militaire strategie en de gebeurtenissen die zijn levensloop bepaalden.

Hannibal was meer dan een legeraanvoerder die enkele beroemde veldslagen won. Hij wist jarenlang oorlog te voeren ver van zijn eigen land, tegen een vijand die over enorme menselijke en materiële middelen beschikte. Zijn mars over de Alpen, zijn verrassende manoeuvres en zijn overwinning bij Cannae behoren tot de meest opmerkelijke militaire prestaties van de oudheid. Vooral zijn vermogen om de Romeinse legers telkens opnieuw voor verrassingen te stellen, maakt zijn optreden bijzonder.

Toch is dit geen verhaal waarin Hannibal alleen maar als een onoverwinnelijke held wordt voorgesteld. De Tweede Punische Oorlog was een harde strijd waarin aan beide kanten grote offers werden gebracht. Hannibal kende niet alleen overwinningen, maar ook tegenslagen en uiteindelijk de nederlaag. Juist daardoor wordt duidelijk hoe uitzonderlijk de Romeinse inspanning was die nodig was om hem te weerstaan.

HOOFDSTUK I: DE EERSTE PUNISCHE OORLOG

264–241 v.Chr.

Tyrus was een machtige havenstad aan de oostkust van de Middellandse Zee, op een klein eiland vlak voor de kust van het huidige Libanon. Volgens de antieke traditie werd Carthago rond 814/813 v.Chr. gesticht door kolonisten uit deze stad. Net als hun moederstad groeide de nieuwe stad uit tot een belangrijke handels- en zeemacht. De Carthagers bouwden schepen en dreven daarmee handel in grote delen van de Middellandse Zee. Ze bezochten de volken langs de kusten, kochten hun producten op en brachten die naar andere gebieden, waar ze die met winst verkochten. Zo werden ze steeds rijker en machtiger. Voor hun oorlogen maakten de Carthagers veel gebruik van buitenlandse soldaten en bondgenoten. Tegelijk breidden ze hun invloed uit over eilanden in de Middellandse Zee en over gebieden op het vasteland. Vooral het zuiden en zuidoosten van het Iberisch Schiereiland, het huidige Spanje, was rijk aan natuurlijke hulpbronnen. Daar bevonden zich belangrijke voorraden zilver en andere metalen. De Carthagers dreven aanvankelijk handel met de plaatselijke bevolking, maar vanaf de derde eeuw v.Chr. begonnen ze hun politieke en militaire macht in het gebied sterk uit te breiden. Na de Eerste Punische Oorlog werd Iberië voor Carthago bovendien een belangrijke bron van grondstoffen en inkomsten. De rijke mijngebieden speelden daarbij een belangrijke rol. In dit gebied stichtte Hasdrubal de Schone rond 228/227 v.Chr. de stad Nieuw-Carthago, in het Latijn *Carthago Nova*. De stad lag op een uitstekend beschermde locatie aan een van de beste havens van de Middellandse Zee en kwam vlak bij de rijke zilverbijeen te liggen. Hasdrubal maakte er een

belangrijk centrum van de Carthaagse macht in Spanje van. De stad werd bovendien een belangrijke militaire en economische basis voor de Carthagers. Tegenwoordig heet deze stad Cartagena. De Carthagers gebruikten hun rijkdom om hun macht steeds verder uit te breiden. Iedere nieuwe uitbreiding leverde nieuwe inkomsten en grondstoffen op, waarmee ze hun militaire en economische macht verder konden versterken. Naast de koopvaardijsschepen van particuliere handelaren beschikten ze over een grote oorlogsvloot. Hun oorlogsschepen waren galeien die zowel door zeilen als door roeiers werden voortbewogen. De grootste oorlogsschepen hadden meerdere groepen roeiers en waren ontworpen om tijdens zeeslagen vijandelijke schepen te rammen. Tijdens de Punische Oorlogen waren vooral de grote quinqueremen belangrijk. De naam verwijst naar de manier waarop de roeiers en riemen over de verschillende groepen waren verdeeld; het betekent dus niet dat er vijf volledige rijen roeiers boven elkaar zaten. Ook beschikten de Carthagers over grote legers. Die bestonden uit soldaten uit verschillende volken, die elk werden ingezet voor de manier van oorlogvoeren waarin ze uitblonken.



Naast Carthaagse en Libische troepen maakten de Carthagers onder meer gebruik van Iberiërs, Galliërs, Grieken en andere buitenlandse soldaten. Een belangrijk onderdeel van hun legers bestond uit Numidische ruiters. De Numidiërs, die in Noord-Afrika ten westen en zuiden van Carthago woonden, stonden bekend als uitstekende lichte cavaleristen. Ze waren bijzonder beweeglijk en vochten vooral met werpsperen. Hun cavalerie zou later ook een belangrijke rol spelen in de legers van Hannibal. De bewoners van de Balearen, de eilanden die tegenwoordig Mallorca, Menorca en Ibiza heten, waren beroemd om hun vaardigheid met de slinger. Wanneer de Carthagers hun legers samenstelden, huurden ze daarom ruiters uit Numidië en slingeraars van de Balearen in. Ook uit Spanje haalden ze ervaren soldaten. In de oudheid ontwikkelden verschillende volken hun eigen manieren van oorlogvoeren. De verschillen tussen de legers waren daardoor vaak groter dan tegenwoordig. De naam van de Balearen werd door sommige Griekse schrijvers in verband gebracht met het Griekse woord *ballein*, dat „werpen” betekent. De eilandbewoners stonden immers alom bekend om hun vaardigheid met de slinger. Volgens een oud verhaal werden de jongens op de eilanden al vanaf jonge leeftijd in het gebruik van de slinger getraind. Hun moeders zouden het brood voor het ontbijt hoog in de takken van bomen hebben gehangen. De jongens kregen het pas wanneer ze het met een steen uit hun slinger naar beneden hadden weten te halen. Zo leerden ze van jongs af aan hun wapen met grote precisie te gebruiken.

Door handel, scheepvaart en veroveringen groeide de macht van Carthago enorm. De staat werd bestuurd vanuit de stad door een politieke elite waarin rijke en invloedrijke families een belangrijke rol speelden. Hun macht was gebaseerd op rijkdom, afkomst en politieke invloed. Toch was Carthago geen eenvoudige erfelijke

aristocratie. De staat kende verschillende bestuursorganen, waaronder een raad van invloedrijke mannen, een volksvergadering en twee jaarlijks gekozen hoogste magistraten, de suffeten. De rijke families hadden echter een zeer sterke positie en domineerden het politieke leven. Vooral voor gewone inwoners was het veel moeilijker om politieke invloed te verwerven. Het bestuur van Carthago was daardoor een mengeling van aristocratische en meer volksgerichte elementen. De rijke families hielden het grootste deel van de macht in handen, maar de bevolking had niet helemaal geen politieke invloed.

Carthago was een rijke en indrukwekkende stad. Langs de kust lagen lange kades en grote havens, met dokken en enorme pakhuizen voor de bloeiende handel. Er stonden tempels en openbare gebouwen met indrukwekkende architectuur, bestemd voor de godsdienst en het bestuur van de staat. Daarnaast waren er elegante huizen en paleizen waarin de rijke families woonden. Rond de stad stonden sterke muren en torens die haar tegen vijandelijke aanvallen moesten beschermen. Achter Carthago lag een uitgestrekt gebied met vruchtbare landbouwgronden dat zich ver over Noord-Afrika uitstreekte. Vanuit deze gebieden kreeg de stad voedsel, grondstoffen en andere producten. Carthago was daardoor niet alleen een belangrijke handelsstad, maar ook het centrum van een machtig rijk in het westelijke Middellandse Zeegebied. Het was vruchtbaar en intensief bebouwd land, dat grote hoeveelheden graan, wijn en allerlei soorten fruit voortbracht. Sicilië, Sardinië, Corsica en de Balearen waren belangrijke gebieden voor de Carthaagse handel en invloed, al stonden niet al deze eilanden volledig en voortdurend onder Carthaags bestuur. Ook in Spanje breidden de Carthagers hun macht sterk uit. Carthago Nova, met haar sterke vestingwerken, haar leger en haar

belangrijke zilvermijnen, groeide uit tot een van de belangrijkste Carthaagse steden in Spanje.



Carthaagse schepen voeren over de Middellandse Zee en verbonden de verschillende gebieden van het Carthaagse rijk met elkaar. Ze voeren naar plaatsen als Tyrus, Cyprus, Egypte, Sicilië en Spanje en vervoerden allerlei waardevolle goederen: graan, vlas, paarse kleurstoffen, specerijen, parfums, edelstenen, touwen en zeilen voor schepen, maar ook goud en zilver. Wanneer de schepen naar Carthago terugkeerden, brachten ze hun kostbare lading mee. De opbrengsten uit handel, landbouw en mijnbouw droegen bij aan de enorme rijkdom van de stad.

Rome verkeerde in een heel andere situatie. Volgens de oude Romeinse overlevering was Rome gesticht door Romulus, een afstammeling van de Trojaanse held Aeneas. Lange tijd groeide de stad langzaam en bijna onopgemerkt. Vanuit Rome breidde de Romeinse staat zich echter steeds verder uit en geleidelijk werden grote delen van het Italiaanse schiereiland onder Romeins gezag gebracht. De bevolking leefde voor een belangrijk deel van de landbouw. De mensen bewerkten hun akkers, hielden schapen,

geiten en runderen en maakten ook gebruik van de bossen en weidegronden. De Romeinse samenleving ontwikkelde eigenschappen die haar later bijzonder geschikt zouden maken voor langdurige oorlogvoering en bestuur. Discipline, doorzettingsvermogen, plichtsbesef en een groot vermogen om zich aan moeilijke omstandigheden aan te passen, speelden daarbij een belangrijke rol. De Carthagers waren ervaren handelaren en beschikten over grote rijkdom en uitgebreide handelsnetwerken. De Romeinen stonden bekend om hun praktische instelling, hun militaire organisatie en hun vastberadenheid.

In de oudheid groeiden staten en rijken veel langzamer dan tegenwoordig. Zowel Carthago als Rome breidde zijn macht gedurende vele generaties steeds verder uit, ieder vooral in zijn eigen deel van het westelijke Middellandse Zeegebied. Rome had tegen het midden van de derde eeuw v.Chr. vrijwel heel Italië onder zijn invloed gebracht, terwijl Carthago een machtige positie in Noord-Afrika en op de eilanden en kusten van de westelijke Middellandse Zee had opgebouwd. Uiteindelijk kwamen de belangen van beide staten met elkaar in botsing. De eerste grote confrontatie ontstond op Sicilië.

Het eiland Sicilië wordt van het Italiaanse vasteland gescheiden door de smalle Straat van Messina. Aan de Siciliaanse kant ligt Messana, het huidige Messina. Aan de overkant, op het Italiaanse vasteland, lag Rhegium, het huidige Reggio Calabria. Enkele jaren eerder hadden Campanische huurlingen Rhegium ingenomen. De Romeinen heroverden de stad en straften de overlevende bezetters zwaar. Vrijwel tegelijkertijd bevond zich aan de overkant van de zeestraat een vergelijkbare groep huurlingen: de Mamertijnen. Zij hadden Messana in bezit genomen en maakten van daaruit de omgeving onveilig. Toen koning Hiëro II van Syracuse de

Mamertijnen rond 265 v.Chr. aanviel, kwamen zij in grote moeilijkheden. Ze vroegen daarom zowel Carthago als Rome om hulp. De Carthagers reageerden als eerste en stuurden een garnizoen naar Messina. De Mamertijnen kregen echter al snel genoeg van de Carthaagse aanwezigheid en verdreven het garnizoen. Daarop richtten zij zich opnieuw tot Rome. In Rome ontstond een hevig debat over de vraag of de Mamertijnen wel geholpen moesten worden. Zij hadden immers zelf met geweld een stad ingenomen en waren nauwelijks beter dan de muiters die de Romeinen kort daarvoor in Rhegium hadden gestraft. Toch besloot Rome uiteindelijk op hun verzoek in te gaan. In 264 v.Chr. stak een Romeins leger onder leiding van de consul Appius Claudius Caudex de Straat van Messina over en bereikte Messina. De Romeinse tussenkomst bracht Rome rechtstreeks in conflict met Carthago. Daarmee begon de Eerste Punische Oorlog. De Romeinse Senaat moest beslissen hoe ze op dit verzoek zou reageren. Dat was geen gemakkelijke keuze. Het leek tegenstrijdig om de opstandelingen in Messina te helpen, terwijl de Romeinen de muiters van Rhegium juist zo zwaar hadden gestraft. Toch zagen de Romeinen ook een belangrijk strategisch voordeel. Ze waren zich ervan bewust dat de macht van Carthago op Sicilië steeds groter werd. Als de Carthagers Messina in handen kregen, zouden ze hun positie op het eiland aanzienlijk kunnen versterken. Bovendien dreigden de machthebbers van Syracuse en andere Griekse steden op Sicilië Carthago om hulp te vragen om Messina te heroveren. Dat zou de Carthagers een sterke positie tegenover de Italiaanse kust kunnen bezorgen.

Voor Rome was dat een risico dat het niet wilde nemen. De Romeinen besloten daarom de Mamertijnen te hulp te komen. Daarmee zetten ze een stap die uiteindelijk zou leiden tot een